

NVRG-congres 'Perspectivistische lenigheid: de kracht van lenigheid in tijden van contrasten'

14 maart 2025, Beatrixtheater Utrecht

Kris Decraemer •

In de aankondigingstekst lees ik dat dit congres focust op complexe maatschappelijke vraagstukken, groeiende tegenstellingen en snelle sociale veranderingen, die van (systeem)therapeuten en systeemtherapeutisch werkers meer dan ooit een grote wendbaarheid en creativiteit vragen. Hoe blijf je als therapeut flexibel en veerkrachtig in een wereld die steeds meer vraagt? Hoe kun je blijven luisteren, kijken en handelen vanuit verschillende perspectieven, terwijl de druk om snel te oordelen of in te grijpen toeneemt?

'Perspectivistische lenigheid' wordt in deze tekst beschreven als méér dan flexibiliteit. Het is het vermogen om vastgelopen dynamieken te doorgronden, nieuwe verbindingen te leggen en onverwachte wegen te vinden die beweging creëren. Het is de kunst tegenstellingen niet alleen te verdragen, maar ze te benutten als kansen voor groei – voor je cliënten, voor jezelf en voor de systemen waarin je werkt.

De ambitie ligt hoog. Het congres belooft de kracht van lenigheid te verkennen op drie niveaus (macro, meso en micro). Deze niveaus helpen hulpverleners om situaties vanuit verschillende perspectieven te bekijken en verbanden te zien tussen individuen, sociale structuren en bredere maatschappelijke systemen. Daarnaast belooft het congres niet alleen inspiratie, maar ook praktische tools aan te reiken.

-
- Senior geassocieerd trainer en klinisch psycholoog-psychotherapeut aan de Interactie-Academie.
E-mail: kris.decraemer@iaac.eu

Deze beloftevolle inhoud trok mij aan. Het boeit me hoe je vastlopende dynamieken en spanningsvolle tegenstellingen binnen en tussen de niveaus als kansen voor verandering kan benutten. Ik hoop dan ook op inspirerend materiaal over hoe sociologische en maatschappelijke evoluties inwerken op de levens van mensen en hoe paren, gezinnen, teams of gemeenschappen daar op nieuwe wijzen mee omgaan.

In de voormiddag luister ik naar de plenaire lezingen van Lammert Kamphuis en Frans Boeckhorst en op het einde van de dag naar de keynote van Michelle van Tongerloo. Ik neem deel aan twee workshops. Hieronder mijn impressies.

Lezing Lammert Kamphuis – De filosofie van lenigheid

De lezing richt zich op het macroniveau: Denkpatronen doorbreken in een veranderende wereld (aankondigingstekst).

Lammert Kamphuis is auteur van boeken als *Filosofie voor een weergaloos leven* (2018) en *Verslaafd aan ons eigen gelijk* (2023) en brengt filosofie die toepasbaar is voor het dagelijkse leven.

Hij duidt onze *confirmation bias*. We selecteren in de werkelijkheid datgene wat onze overtuigingen bevestigt en dat staat een perspectivistische lenigheid in de weg. We roesten vast in het eigen gelijk. Hij haalt quotes aan: ‘We zien de dingen niet zoals ze zijn, we zien de dingen zoals wij zijn’ (Anaïs Nin) en ‘Wantrouw hen die de waarheid gevonden hebben. Vertrouw hen die de waarheid zoeken’ (André Gide). ‘Het is een teken van een ontwikkelde geest om te kunnen spelen met een gedachte zonder die te accepteren’ (Lowell Bennion, Amerikaans filosoof).

Hij vertelt over zijn eigen zoektocht naar perspectivistische lenigheid. Lammert groeide op in een gemeenschap die zich ‘de enige ware en rechte kerk’ noemt. Dogmatisch denken werd positief gewaardeerd. Na zijn middelbare school gaat hij filosofie studeren, een wetenschapsgebied waar onzekerheid en vragen stellen de norm is. Het lukte hem niet om ‘de vertrouwde wereld van zekere antwoorden’ en ‘de nieuwe wereld van nieuwsgierige vragen’ bijeen te

houden. Hij hoopte wel op meer variatie in de wereld van het vrije denken. Maar, dat was niet helemaal zo. De kerkgemeenschap was vele malen diverser dan zijn huidige vriendenkring en omvatte een grotere variatie aan leeftijd, sociale klasse, opleiding, werk, culturele en sociale achtergronden.

De kerkelijke wereld verdoemen is volgens Lammert te eenvoudig en getuigt niet van enige lenigheid. Vandaaruit zet hij op een rij wat perspectivistische lenigheid volgens hem in de weg staat, zoals algoritmes van sociale media, homogene netwerken, veel maatschappelijke onzekerheden en een wij-zij-denken als coping. Filosoferen stimuleert metareflectie en biedt weerwerk tegen een al te luie geest. Zijn stelling is dat perspectivistische lenigheid een prestatie is, juist wanneer je ergens voor staat. En hij geeft drie praktische tips. Ten eerste: compenseer bewust je eigen bias. Ten tweede: durf bij een meningsverschil de waarde zoeken die de tegenpartij méér uitdraagt dan jij zelf en bouw aan *common ground*. Tot slot: het leven is één lange oefening in lenig met elkaar omgaan.

Lammert is een vlotte spreker. Hij zorgt voor interactie met de zaal en introduceert het thema van de dag op een heldere en aangename wijze. Herkenbaar voor mijn werk met mensen in de greep van conflictspiraal na scheiding of in gezinnen. Ik ervaarde het niet als een lezing op macroniveau zoals aangekondigd. Ik vond zijn lezing eerder een stimulans en ondersteuning voor individuele en relationele veerkracht.

Lezing Frans Boeckhorst – Over systemische lenigheid en de ziel als klapdeur

De keynote situeert zich op het microniveau: Lenigheid in jezelf – Persoonlijke veerkracht in turbulente tijden (aankondigingstekst).

Frans Boeckhorst heeft jarenlange ervaring als psycholoog, psychotherapeut, opleider en supervisor. Zijn lezing kan ik helaas minder goed weergeven. Ik vermoed dat het ligt aan een al te grote stroom van woorden, concepten en invalshoeken.

Boekhorst haalt Montaigne aan die stelt dat dwarrelbegrippen, zoals perspectivistische lenigheid, een zwakte van het verstand zijn. Dwarrelbegrippen worden volgens Montaigne gebruikt door zaken aan te prijzen voor hun nieuwigheid, maar zijn nergens goed of nuttig voor. Ook Wittgenstein zou dwarrelbegrippen bekritisieren als slordige taal die niet concreet en tastbaar de structuur van de werkelijkheid blootlegt. Boekhorst onderzoekt het concept perspectivistische lenigheid, maar verkiest systemische lenigheid.

Boekhorst gaat in op de vier componenten van epistemische reflectie: de waarnemer die kijkt naar het landschap van communicatieve uitwisselingen, de denker die deze waarnemingen verwerkt tot een mentale kaart en model, de verteller die via taal vertelt over die wereldbeelden, de innerlijke reflectie waarbij je eigen *ways of worldmaking* onderzoekt. Perspectivistische lenigheid omvat betekenissen die gerelateerd zijn aan de eerste drie componenten. Het begrip staat voor een besef dat er altijd meerdere perspectieven mogelijk zijn. En dat er geen absolute of universele waarheden bestaan.

Dan stapt Boekhorst over naar de quote van Korzybsky: de kaart is niet het gebied en toch hebben we kaarten nodig om onze weg te vinden in het leven. Gezien de veranderende wereld worden in de systeemtherapie de kaarten telkens opnieuw herschreven, waarbij een oneindige beweging van binnen naar buiten en terug wordt gemaakt. Zo zijn er kaarten om naar de buitenwereld te kijken via communicaties en interacties en kaarten om naar de binnenwereld te kijken door het oplichten van cognities, visies en opinies. Later kwamen er kaarten bij om naar de buitenwereld te kijken, in de vorm van discoursen en vertelprocessen en momenteel worden er kaarten gemaakt om naar de binnenwereld van de waarnemer te gaan, naar de eigen opinies en ideeën, de wereld van zelfreflectie. Van daaruit de titel: de ziel is een klapdeur die de ene keer naar binnen en dan weer naar buiten kipt.

Systemische lenigheid is voor Boeckhorst meer omvattend dan perspectivistische lenigheid, die hij als cognitief typeert. Systemische lenigheid is volgens hem ook *embodied knowing* en *tactile knowing*, het besef dat collectieve schema's ook individuele schema's onderhouden, *extended cognition*. Tot slot toont hij een video die het inzoomen en uitzoomen op contexten illustreert.

‘Een vraagstuk of een probleem is altijd tegelijk ingebed in verschillende contexten’ en ‘Elke context apart heeft kenmerkende communicatieve, cognitieve en narratieve patronen’.

Ik noteer nog een drietal grote richtlijnen: contextuele intelligentie, communicatieve intelligentie, communicatieve *grounding*. En, bovenop nog het concept van reflexieve tijdslussen. Deze laatste concepten worden summier overlopen. Al met al vergt het veel aandacht om deze veelheid aan informatie zonder heldere samenhang te verwerken. Ik ervaar zijn lezing niet als een inspiratie voor ‘persoonlijke veerkracht in turbulente tijden en voor lenigheid in jezelf’ zoals beloofd in de aankondiging van deze keynote. Ik ervaar vooral onduidelijkheid. Misschien is ‘lenigheid in jezelf’ ook zo een dwarrelbegrip?

Workshop Ferdinand Bijzet en René de Boer (opleiders Kempler Instituut) – Lichaamsgericht en ervaringsgericht werken met systemen/gezinnen

De workshop focust op het microniveau (aankondigingstekst).

Ferdinand Bijzet en René de Boer demonstreren hun lichaamsgericht en ervaringsgericht werken met systemen. Het aanboren van perspectivistische lenigheid in gezinnen en bij paren is hun doel. En dat door het lichaam en beweging als ingang te nemen. Ze demonstreren op het podium enkele oefeningen. Zoals: twee mensen houden dezelfde stok vast. Er ontstaat een trekken en duwen met deze stok. Ze hebben een schema uitgewerkt waarbij je op flexibele wijze een insteek kan nemen om een oefening aan te reiken: bijvoorbeeld vanuit een vastgesteld probleem of vanuit de nood aan een experiment. Op basis van observaties van de therapeut en de ervaring en beleving van de cliënten worden nieuwe vragen gesteld aan het paar en gezin. Ze faciliteren nieuwe reflecties en ondersteunen gewenste veranderingen. Als deelnemer werden we ook uitgenodigd een oefening in tweetallen te doen. Een oké workshop. Maar misschien toch iets te diadisch naar mijn systemische smaak.

Workshop Peter Adriaenssens, kinder- en jeugdpsychiater, systeemtherapeut – The Next Gen: vaardigheden van jongeren versterken, deel van democratische oefening in gezinnen

Deze workshop richt zich op het mesoniveau (aankondigingstekst).

In de aankondiging van deze workshop las ik: ‘In gezinnen groeien spanningen omdat er steeds vaker ook een politieke olifant in de kamer staat. De polarisatie op straat komt binnen in de therapiekamer. Als therapeut hebben we een kans om bij te dragen aan het verdragen van democratie. Daarom is het belangrijk dat wij ons bewust zijn wie de huidige jeugd is in verhouding tot de wereld.’

Peter Adriaenssens vertelt eerst over zijn ervaring van veertig jaar gezinstherapie. Hij had ooit de verwachting dat meer en meer gezinstherapie zou kunnen leiden tot een samenleving die globaal meer luistert en meer mildheid toont om compromissen te maken. Hij had niet verwacht dat de samenleving zou verzeilen in een strijd tussen machtsblokken en polarisatie. ‘Heb ik het dan fout gezien?’, vraagt hij zich af. Maar ook, ‘Wat kan ik doen als zoveel oppositionele thema’s gezinnen verscheuren?’ Thema’s zoals het klimaat, vaccinaties, wonen, werken, geldkwesties, migratie, abortus, defensie. Een wereld waarin vele jongeren hun draai niet vinden door de impact van sterk gewijzigde economische en politieke factoren. Soms onbegrijpelijk voor de ouders die leven met hun ervaringen van ‘de tijd van toen’. Hij geeft enkele voorbeelden: hoe kunnen ouders die 35 jaar hetzelfde werk doen, omgaan met een dochter of zoon die zegt: Ik ga wel ergens beginnen en dan zie ik wel.’ Een jongere die vol verbazing aan de ouder vraagt: ‘Kon je dan echt niets anders vinden, dat je daar zo lang bleef hangen op dat ene werk?’ Of een veertienjarige die stopt met school en zegt: ‘Het heeft allemaal geen zin, ik moet straks toch naar het front. Wat heb ik aan wiskunde en taal in deze wereld?’ En dan toevoegt: ‘Maar als het zo ver is, zal ik migreren.’ En waar hebben die ouders zoveel last van in hun leven? Van migranten. Hij heeft het over vechten met je cliënten voor rechten: recht op zorg, recht op welzijn, recht op hulp. Daar moeten we de vertalers van zijn. En beseffen dat dit ons territorium is, de kleine schaal waarop we iets kunnen doen. Adriaenssens is op zoek gegaan naar ‘Waar zit

mijn hoop?’ en ‘Hoe kan ik transparant zijn en het leven niet voorstellen als perfect?’

Hij bespreekt de schijndemocratie in gezinnen. Gezinnen presenteren zich soms als een open gezin. Ieder mag zijn mening zeggen. Maar, niet déze mening. De democratie is geformatteerd. Hoe kan de therapeut ruimte maken voor scherpe tegenstellingen en meningen in een gezinsgesprek? Hoe kan ieder zich uitspreken? Hoe creëer je een participierend democratisch overleg? Hoe kan de maatschappelijke inbedding van die tegenstellingen op tafel komen? Adriaenssens loopt veel rond in zijn sessies, schuift met stoelen. Hij beweegt letterlijk heen en weer tussen de heftige en gepolariseerde visies van de gezinsleden. Met zachte stem en heel rustige bewegingen brengt hij een houding van welgemeende aandacht en erkenning voor ieders denken in de kamer. Hij weeft verbindingen tussen gezinsleden in conflict. Ieder blijft overeind als mens en als gezinslid ondanks dat ze erg onleefbare visies belichamen voor elkaar. Hij toont in zijn houding respect voor de complexiteit van de wereld en voor de grote vertogen die druk zetten op het concrete lastige afstemmingswerk tussen mensen in gezinnen. Ik voel bij hem een sterke verwevenheid tussen het micro-, meso- en macroniveau. Deze workshop is een mooi voorbeeld hoe je therapeutisch werken in de kamer kan verbinden met wat in de wereld speelt en hoe het op gezinnen en ieder afzonderlijk een impact heeft en om actie vraagt.

Lezing Michelle van Tongerloo – Veerkracht in een gefragmenteerd zorgsysteem

De keynote situeert zich op het mesoniveau: De zorg als spiegel voor samenwerking en groei (aankondigingstekst).

Michelle van Tongerloo is huisarts en straatarts, gespecialiseerd in zorg voor kwetsbare gemeenschappen in Rotterdam en auteur van het boek *Er komt een land bij de dokter*. Een maatschappelijk bewogen pleidooi voor kwetsbare mensen die buiten alle zorgstructuren vallen. En dat in een ruimere samenleving die de persoon die in de goot belandt de schuld geeft. Ze vertelt wat het betekent als je als straatarts radicaal kiest voor je patiënten: het contact

opzoeken ook al word je bestolen, geld of een gsm geven, logies aanbieden, duizenden kansen geven, iedere keer weer opnieuw. *Human kindness* noemt ze het. Ga naar deze mensen, wees nieuwsgierig, biedt een relatie aan. En klop op de deuren van instanties en van de samenleving om fondsen te werven, om protocollen en structuren aan te passen voor deze doelgroep en niet omgekeerd. Ze hekelt het gebrek aan gemeenschapszin en spiritualiteit in onze cultuur. We komen niet op straat voor deze flagrante uitsluiting van mensen, voor de verregaande individualisering en criminalisering van deze mensen. Ze dwingt haar publiek, ook in haar lezing, om te kijken en onder ogen te zien welke de desastreuze lichamelijke effecten zijn van maatschappelijke uitsluiting, armoede, dakloosheid, tekort aan medische zorg, hygiëne en dergelijke meer. Ze toont vreselijke wonden en geschonden lichamen. Ze vertelt dat zorg voor deze mensen niet in onze geprotocolleerde individuele veranderdoelen te vatten zijn. Haar onvermoeibare inzet heeft inmiddels een ruime kring van sympathisanten, ondersteuners en financiers op gang gebracht. Een hartverwarmend pleidooi voor *out of the box* engagement.

En dan zijn we aan het einde van deze gevulde dag. De term perspectivistische lenigheid heeft me niet al te zeer bekoord. Over het geheel neem ik inspiraties mee naar huis, ook had ik meer verwacht. Ik miste een scherpe en vernieuwende analyse van wat systeemtherapeuten nodig hebben als antwoord op een veranderende wereld en ik miste daarbij input van wetenschappelijk en multidisciplinair onderzoek. Maar, zoals altijd heeft een NVRG-congres ook zijn vele sterkhouders. Je kan altijd rekenen op een puike organisatie, prachtige zalen, lekker eten, boeiende mensen en ontmoetingen, een leuke dagbegeleider en professionele sprekers en workshopgevers.